

Dr. VERZERESKUL OXENDIUS
örmény kath. püspök.

ADAKOZZUNK A VERZÁR-SZOBORRA!

Jelmondat: Hoc est,
Vivere bis, vita posse priore frui.
Martialis.

Az „Armenia“ legutóbbi füzetében fölvetett ama kérdés kapcsán, hogy t. i. mit vessünk az örmény emlékszóbor talapzatára (?), szabadjon néhány észrevételet tennem. A hazai örménység történetében három évszám van hivatva korszakot alkotni; u. m.: 1672, vagyis a magyar földön való letelepülés, 1700, azaz Szamosújvár városának Verzár Oxendius által való megalapítása és végül az az évszám, mely az örmény beköltözés emlékéét megörökítő szoborművet átadandja a jelen nemzedék gondozásába.

Jól mondja a latin példabeszéd, hogy: qui bene distinguunt, bene docent; mert a bocsánczi Verzár Oxendius örmény katolikus püspök, mint a magyar-örmény metropolis alapítója személyét jelképező monumentum tulajdonképen és első sorban nekünk örményeknek a magyar hazához való törhetetlen hódolatunkat, de egyúttal az önmagunk és öseink iránt tartozó kegyeletet is fogja utódaink előtt hazafias példaadással hirdetni az idők végeig.

Épen ezért ajánlom, hogy arra a kérdésre, hogy mit vessünk a Verzár-szóbor talapzatára (?), — egyebekben egyetértve a cikkíróval, — az évszámokra vonatkozólag a beköltözés évét, t. i. az 1672-öt is vessük a hazai örmény betelepülés emlékművére. Tehát három évszám jöjjön egymás mellé így:

1672—1700—?

A kérdőjel a szóborleplezés évét jelenti, mely hogy mihamarább elkövetkezhessék, annál kívánatosabb, miután mi azt, öregebb generáció is epedve óhajtjuk, örömpesze várjuk; mert életünk alkonyán azt fölállítva megérni szeretnők. Lépjünk ki tehát a buzgolkodás mezejére, indítsuk meg újra a gyűjtés mozgalmát, hiszen az egész hazai örménység emlékére emelendő szóbor költségeihez való hozzájárulás alól egyetlen-egy e hazában élő és ősei iránt kegyelettel tartozó utód se vonhatja ki magát.

Hiszen a Verzár püspök érczalakja a hála, az emlékezés, a magyar érzelműség, a hazafias erények, a vallásosság, a civilizáció, a kulturális érzelmek és az ősi hagyományok üdítő kútforrása lesz az új nemzedék előtt, mely őseinek egyszerű, de nemes munkáját láthatja mintegy szinbolizálva abban az emlékműben, mely több mint $2\frac{1}{4}$ század után örök jelképe marad egy Keletről Moldován át Erdélybe menekült kis népfaj megható és követésreméltó hazaszeretetének.

1672-ben 3000 örmény család kért I. Apaffy Mihály erdélyi fejedelemtől letelepülési engedélyt; tehát ez a mozzanat fontos és így a szobortalapzatról el nem hagyható.

1700-ban Szamosújvár városát alapította az a fáradhatatlan és egész életén át hiveiért munkálkodó lánglelkű főpásztor, kinek szoborképe a legszerencsésebb megtestesülése a hazai örménység érczben és márványban kifejezhető és legtalálóbban jelképezhető emlékének.

És itt helyén valónak találok Merza Gyula kedves barátom előtt meghajtani az elismerés zászlóját, mint a kié az elévülhetetlen érdem, hogy 1893 október havában A hazai örmények és a millenium című úttörő cikkében, mely az „Armeniá“-ban jelent meg: a Verzár-szobor eszméjét megpendítette és ezalatt a decennium alatt annak javára agítálni ma sem szűnt meg.

Kövessük az ő példáját és tartsuk szem előtt, hogy ez a kérdés ma már becsületbeli ügye nemcsak Szamosújvárnak, hanem összes örmény notabilitásainknak és a magyar trikolorot fennen lobogtató egész hazai örmény nációnak.

Azt mondják, hogy a hála az utókor erénye. Sajnos, hogy ez így van. Legyünk tehát mi az az utókor, mely köszörülje ki e közel két évszázados csorbát! Ne mondhasssa felölünk a világ, hogy nem vagyunk méltók olyan elődökre, mint Verzár Oxendiusz. Ne vádolhassanak minket a jövő generációk azzal, hogy noha volt a jelen generációnak egy önzetlen lelkes úttörője, mégse követtük őt illő kitartással és lelkesedéssel a hazafias kötelesség és becsület útján.

Továbbá azért is, hogy Merza Gyula az Ararát tűzgyómrában meggyújtott szövétnekével megvilágosította előttünk a több mint 200 éves sötétséget és mi e tiszta fényt nem használtuk illően fel: hanem tétlenül engedtük a századokig hiába várt, hiába remélt tündérfényben lángoló szövétneket felhasználatlanul talán örökre kialudni!

Az nem lehet, hogy a mi hazafias, becsületes, minden jó s nemes iránt fogékony és lelkesülni tudó náczióknak csak úgy tekintse ezt a lobogó fáklyát, mint egy szemkápráztató fényvel világító meteort, melyet megbámul ugyan, de engedi eltűnni a nélkül, hogy a kötelességnek, hazafiságnak s a becsületnek mezején lelkesülten és hálás szívvel követné azt.

Maga a Gondviselés, mely különben is a bőség szarujából nem valami gazdagon árasztotta áldását erre a szerencsétlen népre: látva az élehetlenségünket, méltán elfordíthatja tőlünk teljesen jóakarató tekintetét.

Én már az életnek késő alkonyán álló öreg ember: kérve kérem az örmény nácio minden tagját, hogy teljes hévvel lelkesüljön a Verzár-szobor iránt.

E nemes célra áldozzék minden örmény úgy, a hogy kitelik tőle. A szegénynek fillére s a gazdagnak aranya Isten előtt egyaránt kedves lesz!

A mi örményeink közt voltak Isten kegyelméből Karátsonyiak, Lukácsyak, Czetzek és sok más halhatatlanok. . .

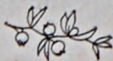
Ezeknek nevei a hazafiság, vallásosság és jótékony-ság áldozat-oltárán, eltörülhetlen ragyogó betűkkel vannak följegyezve.

Ezeknek dicső emlékét imákba foglalva fogja áldani a hálás utódok kegyelete.

Adakozzanak tehát ezen célra, — t. i. az örmény emlékszoborra, — azok is, a kik már adakoztak, mert:

*Hoc est,
Vivere bis, vita posse priore frui.*

DR. MÁLY ISTVÁN.

OXENDIUSZ.

(1655—1715.)

Régmúlt idők ködén át fénysugárt
Vetít felénk e névnek nimbusza,
Hisz' míg apostolként itt köztünk járt,
Ugy tündökölt vallásunk ritusa.

Mint jó atyánk szeretve örködött
Buzgón a kiseded örmény nyáj felett,
Tanácsadót, kormányzót s püspököt,
Lám önmagában egyesíthetett.

Mint államférfiu és böles bíró
Munkált, míg élt, övéinek javán,
S a szenvedések közt vigasztaló
Részvét fénylett az örmény infulán.

Hosszabb török fogságból térve meg,
Lipót királyi hitvese legott
Miséző diszruhákat himezett,
Ma is megőrzött szent ajándékot.

S míg itt Erdélyben főpásztorkodott,
Harczok közt is kereszt volt fegyvere,
Nem ingaták meg őt pártoskodók:
Nehéz korszakban Isten volt vele.

Negyedszáz évig élt főpapjaként
Népének, melynek várost épített,
S terjesztve mindenütt a lelki fényt,
Szilárdított fájában mély hitet.

Szamosújvár sorsát nem éri vész,
E nagy fiának szobra lesz a vért;
Utókor ezzel, lám, áldozni kész
Örmény beköltözés emlékeért.

Hisz Verzár püspök érzezalakja itt
Örök jelkép az örménység ölen;
A városon, hol Ő Istenben hitt,
Átszellemül egyházi székhelyén.

És angyalszárnyakon mind Égbe száll
Vagy húszezer ajkról a szent hymnus:
Ha »Örmény püspök« áll majd szobrodnál,
Hogy áldást adjon rád, Oxendiusz!

ARARÁTI'

„AZ IRÓI ÉRDEM ERKÖLCSI JUTALMA.“

A „Magyar Állam“ a mondott czim alatt (1904. ápril. 13. 83—13456 szám) ezeket írja:

Az „Erdélyi-Kárpát-Egyesület“ f. hó 9-én tartott központi igazgató-választmányi üléséből kitüntető átiratban üdvözölte Szongott Kristóf szamosújvári főgymnasiumi tanárt, a 18-ik évfolyamában megjelenő „Armenia,“ e hazafias és katolikus irányú magyar-örmény folyóirat tudós szerkesztőjét, ki 40 éves tanári és irói jubileuma emlékére — hivatkozással említett egyesület kezdeményező eszméjére — saját költségén kiadta „A magyarországi örmények ethnographiája“ néven a folyó év eleje óta közkézen forgó s dúsan illusztrált kiváló néprajzi munkát, mely a szaktudomány egyhangú véleménye szerint páratlan szorgalomnak és szakértelemnek a gyümölcse. Hiszen maga a szerző bevallja jubilaris művének előszavában, hogy csak egy decennium fáradhatatlan adatgyűjtése után foghatott a gazdag anyagghalmaz szakszerű feldolgozásához. A nevezetes irodalmi munka az Erdélyi-Kárpát-Egyesülettől rég tervezett, de a Mátyás-házi museum létesítése folytán félben maradt „Erdély néprajza“ czimű diszműnek első köteteként tekintendő, melyet egy csöndben munkálkodó, ügyszeretettől áthatott erős lelkű ember, önerejéből megteremtett és így magának, a hazafias örménységnek, de a magyar tudományosságának is járatlan utakon ösvényt taposott és világot gyujtott. És a mikor szerény vidéki tudós az E. K. E. kezdeményezését elimerve, ez országghirű és nagytekintélyű egyesület elé egy tiszteletpéldánnyal járul, egyúttal 400—500 oldalra terjedő, tiz vaskos könyv kíséretében küldi el összes eddigi munkáinak a koronáját, a magyar örménység néprajzi leírását, hogy az egyesület ezt szakkönyvtára számára Mátyás király születése házában elhelyezni sziveskedjék többi műveivel együtt. Lelkes, egyhangú határozattal mondott azért a választmány köszönetet.

Az üdvözlő átirat szó szerint így hangzik:
37—1904. szám.

Igen tisztelt Tanár Ur!

A midőn központi választmányunk mai ülésének egyhangú határozatából, az egyesületünk könyvtára gyarapítására megküldeni sziveskedett tíz kötetnyi, néprajzi szempontból előttünk nagy értéket képviselő becses műveiért őszinte köszönetet mondunk, egyúttal el nem mulaszthatjuk, hogy különösen az E. K. E. kezdeményezésére és az igen tisztelt Tanár ur saját költségén kiadott, „A magyarországi örmények ethnographiája“ czimű, nagy körütekintést és szorgalmat, sok időt és szakértelemet igénylő, úttörő munkájáért, mely Erdély megírandó néprajzának úgy szólván első kötete, kiváló és meleg elismerésünket ki ne fejezzük.

Fogadja igen tisztelt Tanár ur ebből az alkalomból hazafias üdvözetünket, melylyel vagyunk kiváló tiszteletünk mellett.

Kolozsvár 1904. április hó 9-én.

Heppes Miklós
alelnök.

Kovács Géza
titkár.

*

A kolozsvári lapok erre az üdvözletre vonatkozólag ezek írják: Üdvözlő irat Szongott Kristófnak. Érdekes néprajzi munkát irt Szongott Kristóf tanár az „Armenia“ magyar-örmény havi szemle szerkesztője, ki hazafias szellemben szerkesztett folyóiratán kívül is nagy irodalmi tevékenységet fejt ki.

Legújabb nagy szorgalomra valló és eredeti kutatások alapján megírt műve a hazai örménység tüzetes néprajzi leírásával foglalkozik s annak idején az Erdélyi-Kárpát-Egyesület kebeléből kiindult kezdeményezés alapján Erdély néprajzának lett volna egyik kötete.

Ez a nagyszabású munka közbejött akadályok miatt halasztást szenvedett, azonban Szongott tanár mert önálló kötetben saját költségén kiadta „A magyarországi

örmények ethnographiájá"-t, melynek egy tiszteletpéldányát tiz vaskos kötetre terjedő összes műveivel az E. K. E.-nek megküldötte.

Ennek kapcsán az Erdélyi-Kárpát-Egyesület elismerő átiratban üdvözölte a nagymunkásságu derék író-t, kit ha a többiek is követnének, önmagától megszületnék országrészünk néprajzi leírása.

Különben Szongott legújabb könyve jubilaris munka, a mennyiben azt szerző Karátsonyi Aladár gróf, szamosújvári országgyűlési képviselőnek ajánlva, azzal együttal négy évtizedes írói működését örökitette meg.

Az örmény várostól és testületektől ez a kiváló munka az erkölcsi mellett bizonyára anyagi jutalmat is megérdemelne.

(„Ellenzék“ 1904. ápr. 14. 84. szám).

*

Az E.K.E. elismerése. Egy derék, hasznos tevékenységű író-t részesített az Erdélyi-Kárpát-Egyesület megérdemelt méltatásban. Szongott Kristóf szamosújvári főgymnasiumi tanárt, az „Armenia“ szerkesztőjét az egyesület ugyanis a napokban átiratban üdvözölte és elismerését fejezte ki azokért az eredményes szolgálatokért, melyeket a szerkesztő-tanár különösen néprajzi munkásságával tett. Erre az üdvözlésre különben a legközelebbi alkalmat az szogáltatta, hogy Szongott Kristóf nemrégiben megküldötte az egyesületnek összes munkáit, köztük legújabb megjelent becses munkájának „A magyarországi örmények ethnographiájá“-nak a tiszteletpéldányát.

(„Nemzeti Hirlap“ 1904. ápr. 14. 16. szám).

*

A hazai armenologus üdvözlése. Meleghangú átiratban üdvözölte a Feilitzsch Arthur báró, képviselőházi alelnök vezetése alatt élénken működő Erdélyi-Kárpát-Egyesület, Szongott Kristóf szamosújvári állami főgymnasiumi tanárt, az „Armenia“ szerkesztőjét, ki 40 évi szolgálati jubileuma alkalmából — hivatkozással az egyesület kezdeményezésére — saját költségén kiadta „A magyarországi örmények ethnographiájá“-t, mely gazdagon

illusztrált néprajzi tudósaink (gróf Kuun Géza, Herrmann Antal, dr. Semayer V. dr.) szerint valóságos, elismerésre méltó munkásság kiváló eredménye. A nevezetes munka mintegy első kötete az E. K. E. által tervezett „Erdély néprajza“ című diszmunek, mely-lyel ime egy zajtalanul dolgozó vidéki tanár megtakarított filléreiből a magyar tudományos világot nem kis meg-
lepetésben részesítette.

Egy tekintélyes erkölcsi testület nyilvános elismerése bizonyára elégtétellel töltheti el a jeles armenologust, ki tíz évi adatgyűjtést és tanulmányt igénylő, szóban forgó műve tiszteletpéldányán kívül, tíz vaskos kötetre terjedő összes műveit, többek közt Szamosújvár négy kötetes hatalmas monografiáját is tisztelete jeléül az E. K. E. könyvtárának adományozta. Az önmagát dicsérő szép tett méltán szolgálhatott alkalmul arra az önkényt nyilvánuló rokonszenves méltatásra, melynek alapján az E. K. E. legutóbbi központi igazgató választmánya Herrmann Antal dr., az egyetem néprajzi magántanára és tiszteletbeli muzeumi igazgató közvetlen indítványára Szongott Kristóf írói érdemeit az elnöki enuncziáció őszinte és meleg szavai mellett jegyzőkönyvében megörökítette.

(„Újság“ 1904. ápril. 15. 105 szám).

NÉPTANI KÖZLEMÉNYEK.

A Néptani közlemények (Ethnologische Mittheilungen) és az armenologia) fenti czimen a József kir. herczeg égisze alatt Herrmann Antal dr. jeles néprajzi tudósunk szerkesztésében megjelenő folyóirat az Armeniával egy évben t. i. 1887-ben indult meg és nem érdektelen, ha azóta a külföldre való tekintettel német nyelven közzétett örmény tárgyú cikkeit csoportosítjuk. Ezek a következők: Dr. Réthy László: Az örmények Magyarországon (Die Armenier in Ungarn).

Szongott Kristóf: Erdélyi örmény népmesék (Armenische Volksmärchen aus Siebenbürgen). Három közlemény. Dr. Patrubány Lukács: Adalékok az örmény ethnológiához (Beiträge zur Armenischen Ethnologie); ugyancsak tőle Örmény nyelvmagyarázat (Armenische Etymologien).

P. Menevichean: Egy kínai szokás az örményeknél (Ein chinesisches Gebrauch der Armenier).

Könyvismertetések a következők; u. m. Herrmann Antal dr.-tól, Wlislöcki Henrik dr.: A bukovinai és erdélyi örmények meséi és mondái (Märchen u. Sagen der Bukovinaer u. Siebenbürger Armenier).

Merza Gyula: A hazai örménység jövője (Die Zukunft der heimischen Armenier). Patrubány L. dr.-tól. P. Gr. Kálemkiár dr.: Örmény mese (Eine armenische Fabel); Hübschmann: Örmény nyelvtan (Armenische Grammatik); Álisán legújabb munkái tekintettel a népismére (Álisán's neueste Werke zur Volkskunde).

Wlislöcki H. dr.-tól:

Szongott Kristóf; Szamosújvár, a magyar-örmény metropolis. Apróbb cikkek a következők u. m. Kaukasus-Muzeum, Die Armenier in Siebenbürgen (Az erdélyi örmények), Ármenia 1896. évf. Levon Mészériántz, Archäologie in Szamosújvár.

Az örmény püspökségről következőleg ír:

Az erdélyi örmények egy magyar-örmény püspökség felállítására irányuló történeti joguknak akarnak érvényt szerezni. Csak kívánatosnak tarthatjuk, hogy a hazai örménység, ez a felette derék és nyelvre nézve tüzsgyökeres magyar elem lehetőleg minél többet megőrizzen faji tulajdonságaiból és hagyományaiból, mit egy önálló püspökség bizonyára tetemesen előmozdíthatna. (Lásd V.köt. 69. l.)

A képmelléletek egyike toroczkói népviseletet mutat be egy kárpátgyuleti kirándulásról; ugyanis a háttérben emelkedő Székelykö aljában négyes csoportkép látható, melynek egyik nőalakja Harmath Irmát, az azóta férjezett Csiki Jánosnét, egyik férfialakja Merza Gyulát ábrázolja; utóbbiról a szerkesztő egyúttal megjegyzi, hogy magának az erdélyi örmények-népisméje körül érdemeket szerzett.

Érdekes, hogy a Szongott által gyűjtött népmesék közül az az öt, mely a Herrmann folyóiratában német nyelven megjelent, egyúttal eredeti örmény szövegben is közzé van téve, mely az erdélyi örmény tájszólás tekintetéből értékkel bír. A tudós szerkesztő, Orstein, dr. Mártonfi, Orosz és dr. Temesváry régészeti kutatásait éppen Szamosújvárt tartaná kívánatosnak a néprajzi gyűjtéssel összekötni és ott a magyar-örmények népisméjének középponti állomást teremteni.

Ez ott annyival is inkább megvalósítható, úgymond Herrmann, mert kiváló erők állanak rendelkezésre s aztán a nagyérdemű Szongott Kristóf tanár „Armenia“ című folyóiratában egészen alkalmas kész orgánus áll az ilyen fajta tanulmányok közzétételére.

Egyszóval mindezekből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az örmények néprajzi mozgalmi iránt az „Ethnologische Mittheilungen aus Ungarn“ czimen magas tudományos színvonalon álló néprajzi szakfolyóirat kezdettől fogva napjainkig meleg érdeklődést tanusít, sőt *Armenische Beiträge* néven nemrégiben Herrmann Antal dr. és Patrubány Lukács dr. egyetemi magántanárok szerkesztésében külön örmény mellékletet is adott ki, mely vállalat megérdemelné, hogy állandósítsassék.

A KERESKEDELEM HATÁSA AZ IPARRA.

— Vekerle Sándor fölolvasása. —

A Magyar Kereskedelmi Csarnok díszes nagytermében érdekes és tanulságos felolvasást tartott Vekerle Sándor a kereskedelem hatásáról az iparra. Nagyszabású, egy óránál jóval tovább tartott fölolvasásának magja az, hogy mivel az ipar megteremtése, fejlődése, prosperálása mindig az értékesítéstől függ, az értékesítés pedig a kereskedelem föladata, természetes, hogy a kereskedelemnek kell termékenyítőleg hatni az iparra, a minthogy a gazdasági fejlődés egymásutánjában is előbb volt a kereskedelem és aztán az ipar. Ez alaptevő igazság körül a

közgazdasági elvek és igazságok egész erejét halmozta, bőven illusztrálva példákkal és adatokkal, sőt fölolvása némelykor egész a legapróbb részletekig bonczolta a föl-tett kérdést. Nem hagyott érintetlenül egyetlen idevágó kérdést sem, szólt a vám kérdésről, helytelenítve a nagy ipari vámokat, melyek velünk szemben prémiumot adnak a hatalmas osztrák iparnak, szólt a nagy pénzintézetek hivatásáról, a melynek kötelessége volna felkölteni a vállalkozó szellemet, függetleníteni a magyar kereskedőt és iparost attól a súlyos kapocstól, mely a hosszú hitelezés révén az osztrák vállalkozóhoz csatolja. De szólt a nagykereskedők föladatairól is, a kik, kezükben lévén az értesítés, első sorban hivatvák az ipar teremtésére. Óva intett a jelszavak után való kapkodástól és határozottan ellene nyilatkozott a tévhitnek, hogy nem lehetne egyszerre támogatni, fejleszteni az ipari foglalkozás minden fajtáját, a háziipart, a kisipart és gyáriipart. Nagy súlyt fektetett a közvetítő kereskedelemre, de bár nem nyíltan, mégis burkoltan a közös vámterület mellett nyilatkozott.

A fölolvásra oly sokan tódultak a Csarnok diszes termébe, hogy a szó szoros értelmében ember ember hátán volt és sokan kívül is szorultak.

A rendkívüli érdeklődéssel és végül szünni nem akaró tapsviharral fogadott fölolvását a következőkben ismertetjük:

A kereskedelmi Csarnok megtisztelő fölhívásának engedve, nem azért köszönt be ide, hogy kellemeset, szépeket mondjon, az ujság ingerének mezével sem kívánja felruházni szavait, sőt ellenkezőleg, régi igazságokat, általánosan elfogadott tételeket kíván emlékükbé földidézni, újra és különös nyomatékkal hangoztatni, hogy el ne mosó ljanak, feledésbe ne menjenek, hanem hogy mindenki kivegye belőlük a maga részét.

Nem az szabja meg népe gazdasági haladásának biztos irányát, a ki járt utakon, kopott ösvényeken vezet az tovább, hanem a ki a gazdasági fejlődés minden ösvényében útmutatót állít, hogy a nagy tömegnek is lehetővé tegye az előre jutást. Ezeknek a nagy tömegeknek az előre jutása, a megélhetése föltételeinek nyújtása nagy kérdése minden társadalomnak, de különösen aggasztóan nagy kérdését teszi a mienknek, a melyben hanyatló, részben elzüllött kisipar a megélhetés föltételeivel küzködő, egymást agyonversenyző kiskereskedelem, nagyrészt még egyoldalú gazdálkodást folytató, nagy terheket viselő, a földjének hozamáért méltán aggodó mezőgazda, végül állandó és biztos keresetet nélkülöző munká-

soknak tarka csoportja teszi azokat a széles néprétegeket, a melyek szebb gazdasági jövőt várnak.

Azt hiszi, elfogadott tételként állíthatja oda, hogy a ki ezeken a kiáltó bajokon segíteni akar, a ki azt akarja, hogy képesek legyünk elviselni egy modern állam igazgatásának terheit, egy modern közigazgatási és társadalmi berendezkedés költségeit; a ki azt akarja, hogy kulturnép legyünk a szónak igazi értelmében, a hol nem elszórva felülről hintett ajándékképpen, hanem a nép jólétéből fakadó általános szellemi szükségletként keletkezzenek s a nép önerejéből tartassanak fenn a kulturális intézmények, a ki végül ennek a hazának népét meg is akarja tartani hazájának, annak minden gazdasági ág fejlesztésére kell kiválóan és első sorban súlyt fektetnie.

Ha végig tekintünk önmagunkon, jobbára mindenünk, még a hajunk szálának fénye is idegen rajtunk. Majd minden izünkkel idegen iparosoknak szolgálatában állunk, más népek kulturájának, haladásának, jólétének teherhordói vagyunk. Valóban itt a tizenkettedik óra, hogy az ipar tervszerű fejlesztésére minden erőnket koncentráljuk, hogy mindenki kivége részét ebből a nagy munkából.

Kiváló rész esik ebből a magyar kereskedelmi iparra; ecseteli ezután nagy vonásokban a kereskedelem iparfejlesztő hatását és fölemlíti, hogy tisztult agyú nemzetgazdák rég elismerik a kereskedelemnek, mint határozottan produktív jellegű közgazdasági tényezőnek szerepét, rég tanítják, hogy a kereskedő munkája a javak nemzetgazdasági értékének emelésével jár, nemcsak az által, hogy a javakat oly helyre viszi, a hol értékük nagyobb, nemcsak az által, hogy megfelelőleg osztályozza a javakat, hanem a javak czélszerű helyi megosztása, forgalomba hozatala által is. S midőn a világgazdaság fejlődésének törvényei az egész földtekét átölelik, midőn távolságok, évszakok, klímák, ethnografikus viszonyok és szokások mindinkább háttérbe szorulnak s az emberi civilizáció hovatovább mindenütt többé-kevésbbé egyenlősíti a szükségleteket, a kereskedelemnek nemcsak produktív hatását tekinthetjük a legfrappánsabb módon igazoltnak, hanem egyenesen nem lehet szemet hunyni az elől, hogy a nemzeti produkciónak igen sok esetben egyedüli megmentője, más esetekben előmozdítója, fölkeltője s különösen az ipari tevékenységnek indítója lehet. Utal a régi főnicziaiak iparára, utal Anglia iparának nagyságára s mindegyikből azt következteti, hogy kereskedelmet ipar nélkül képzelni nem lehet. Sok helyütt még így van, leginkább nálunk, de ipart értékesítés, kereskedés nélkül életképes iparként állandóan képzelni nem lehet; mert akármi volt is az ipar létesítésének indító oka, ezt nagyban és állandóan üzve kereskedés nélkül fentartani nem lehet.

Utal ezután népünknek állandó gazdasági foglalkoztatására s kiemeli, hogy a parlagon heverő munkaerőnk felhasználása teszi a megoldandó kérdést s ezzel foglalkozni kell a kisgazdának,

államférfiaknak, a kormánynak és helyhatóságoknak, mert e tekintetben a bajt gyökeresen csak a keresetforrások megnyitásával, az általános jólét emelésével lehet megszüntetni, mert ipart magában véve sem jóindulattal, sem pénzzel, vagy egymagában állami támogatással, sem más, magukban álló intézményekkel teremteni nem lehet. De igenis, lehet megteremteni, megerősíteni a mi viszonyaink között is, ha gondosan mérleljük előfeltételeit, teljesítjük és megóvjuk életérdekeit, ha tisztán nézünk és látunk s mindegyikünk kiveszi e nagy nemzeti föladat teljesítéséből a maga részét.

Áttér ezután a föladatok teljesítésére s miután azokat pontozatokban felsorolta, áttér arra az igen fontos közreműködésre, melyek a pénzügyekre hárulnak, különösen a hitelnek nyújtásával. Egyik főszempontnak tekinti azt is, hogy kereskedelmünknek függetlenítése érdekében nem maradhat közönbős szempont, hogy saját tőkéje hosszú időre lekötvé ne legyen, hogy hitelbe az osztrák áru forgalomba hozatalával közvetlen kapcsolatban ne maradjon, hanem hogy ez a hitel az áruforgalomba hozatalától lehetőleg külön választassék, hazai intézetek által nyujtassék. Ezt kapcsolatba hozza az áruk értékesítésének kezdésével s miután lendületes szavakban gondosan kutatja mindama hazai iparcikket, melyek általunk igénybe vehetők, szükségesnek tartja különösen még annak fölemlítését is, hogy nálunk főleg iparvállalatok alapításánál, ha nem is mindent, de sokat a kormánytól várunk és követelünk. Pedig a gazdasági munka sikere csak az öntevékenységen alapulhat, annyira az öntevékenységen, hogy egyes fölvetett ideák még arra sem alkalmasak, hogy hosszas és nyilvános megbeszélés tárgyává tétessenek, hanem arra valók, hogy egyesek agyában fogamozzanak s érlelődjenek meg, egyesek törekvését és tevékenységét keltsek fel, mert azé szokott lenni az első gyümölcs, a kié az első idea.

S mégis különösebb föladat vár gazdasági testületeinkre. ezek között főleg az érdekképviselőre hivatott kamarákra s a kereskedelmi egyesületekre. Első sorban ezektől várhatjuk az iparfejlesztés nélkülözhetetlenségének a köztudatban való ébrentartását, ezektől egyesek tájékozását, az általánosabb sérelmeknek és panaszoknak, a kívánalmaknak és érdekeknek képviselését, általában az akadályok megszüntetésének, a fejlődés elősegítésének közvetítését s ezektől várhatjuk leginkább a kereskedelem és ipar társadalmi pozíciójának megerősítését.

A multból átvett anyagi és erkölcsi kincseket, így fejezte be fölolvását, csak akkor tudjuk a jövőnek megóvni, a haladás biztos útjait megtartani, ha elismerjük és méltányoljuk annak a pályának belső igazságát, mely a munka értékét fölismerő nagy közgazdasági író eszméinek nyomán kelt lábra: Tiszteljétek a királyok méltóságát, de becsüljétek meg a kezek munkáját is.

ÖRMÉNYEK TÖRTÉNETE.

— Második közlemény. —

9. Fejezet. Tigránes beront Cappadociába.

Miután Tigránes ismét atyja birodalmába helyeztetett,¹⁾ reávette őt Mithridates Eupator arra, hogy kössön vele a rómaiak ellen szövetséget.²⁾ Mithridates leányát Cleopatrát Tigránesnek adja nőül. Miután ez menyekzőjét nagy fényvel megtartotta, megparancsolta két légjelesebb hadvezérének: Bagoas- és Mithridatnak, hogy rontsanak be Cappadociába, melyet azok legkisebb ellentállás nélkül el is foglaltak. Ilyenképen meghódítván Tigránes Cappadociát, a zsákmánnyal ugyan ő gazdagodott meg, de az országot (Cappadocia) Mithridates fiának: Ariarathesnek engedte át és ezt a nép általános megelégedése közepett nagy fényvel királylyá kiáltotta ki.³⁾

10. Fejezet. Tigránes Syria királyává választatik.

Nemsokára⁴⁾ ezután elnyeri Tigránes a syr koronát, a melyvel a syrusok magok kínálták meg őtet.⁵⁾ kik Seleucus utódai alatt belső zavarok, sokáig tartó indulatosság és sok vérontás között élvén, elnyomott helyzetbe jutottak. Ugy látszik, hogy Tigránes ebben az időben békében élt a rómaiakkal; mert a syrusok, midőn a felett tanácskoztak, hogy kit válaszszanak királyukká, visszautasították Mithridatest csak azon okból, hogy ez a rómaiak ellen háborút vezetett. Syria meghódítása Tigránes nagyravágyására nézve csak újabb ösztön volt. Nemsokára benyomult Kis-Örményországba, Artanes királyt megölette és egy hadjáratban elfoglalta az egész országot. Azután megtámadta az ázsiai görögöket, Adiabene,

1) Kr. előtt 95-ben, a világ teremtésének 3906 évében, Olymp. 171. 2, Róma építése után 659.

2) Kr. előtt 90-ben, Róma építése után 664-ben.

3) Iustin XXXVIII. 3. Appianus, Mithridat 176 l. D.

4) Kr. előtt 84-ben, a világ terem. 3920, Olymp. 174, 1.

5) L. VIII. B. a syrok ezen évi történetét, Appian 118 l. D.

Assyria és Gortik¹⁾ lakóit. . . és kényszerítette a népet, a hova csak eljutott, hogy ötet fejedelmöknek ismerjék el.²⁾ Nemsokára ezután (Kr. e. 78, Róma építése után 676-ban) berontott Cappadociába, hogy segítségére legyen Mithridatesnek, kit a rómaiak arra kényszerítettek, hogy seregeivel innen visszahuzodjék. Tigranes Cappadociából nem kevesebb, mint 300.000 foglyot vitt Örményországba; ezekkel építtette fel és népesítette be azt a várost, melyet ő azon a helyen állított, a hol az örmény korona első ízben fejére tétetett és azt az ő nevééről Tigranocerta-nak³⁾ nevezte el.

Ezután Mithridates arra kérte Tigranest, hogy a rómaiak ellen lépjen vele szövetségre.⁴⁾ Mithridát legelőkelőbb követé ő, a világbölcs Metrodorus Scepsius⁵⁾ volt, kit Tigranes őszinteségeért nagyon megszeretett. Tigranes arra kérte Metrodort, hogy mondja meg neki őszintén azt, vajjon tanácsosnak tartja-e reá nézve, hogy ő a rómaiakkal háborúba keveredjék. Metrodor előbb késekkedett; de mert több ízben kényszerhelyzetbe jutott, végre így válaszolt: „Mint követ azt tanácsolom neked, hogy szövetkezz aposoddal a rómaiak ellen; de mint tanácsadód azt szeretném, hogy te ezzel a hatalmas néppel békében és barátságban élj.“ Tigranes tudósította is a királyt arról, mit ez neki mondott. . . És ez a körülmény tette kegyvesztetté a követet Mithridat előtt. Metrodor visszatérte után nemsokára meghalt; azt gyanítják, hogy a nyújtott mérge vetett véget életének.⁶⁾

Tigranes szomorúságának jeléül holtestét nagy fényvel temettette el és azután (Kr. e. 71-ben, a világ

¹⁾ Gordijár, örményül *ἄσχαρ*: gortuáczh áschár, törökül Kurdistan.

²⁾ Strabo XI. 801. l. C.

³⁾ Appian. Mithrid. 216 l. C. D.— Strabo XI. 304 l. D.

⁴⁾ A kért segédcapatokról szól Appian., Mithrid. 223 l. E. a Cysicusnál történt csatavesztés után 72-ben Kr. e.

⁵⁾ Az, hogy ez éppen akkor küldetett Tigránhoz, sem Plutarch-ból (in Lucullo 505 l. F. 504), sem Strabo-ból (13, 907 l. C) nem látszik.

⁶⁾ Csak aztán, hogy Mithridat országába menekült és vejevel kibékült Kr. e. 69-ben.

teremt. óta 3933-ban, Róma építése után 683-ban) nejjének, Cleopatrának heves kérelmére küldött jelentékeny segítő hadsereget Mithridatesnek, ki mégis Lucullus által tönkre veretett és kénytelen volt menedéket Örményországban keresni, a hol veje neki fejedelmi kíséretet és előbbi rangjának megfelelő asztalt adott.⁶⁾

Mivel a rómaiak hódításait tovább folytatták (Kr. e. 70-ben, a világ teremt. óta 3934, Róma építése után 684), Tigránes erős hadsereggel a parthusok ellen ment avval a szándékkal, hogy azt a hetven völgyet visszafoglalja, melyeket tőle ez a nép, még mielőtt őt szabadon bocsátotta volna, — kicsikart. Miután Tigránes ezeket könnyű szerrel bevette, elfoglalta egész Mesopotamiát, Ninus (Ninive) és Arbela tájékát, a termékeny Mygdonia tartományt, a nagy és erős Nisibis várossal együtt, melyet a görögök Antiochia mygdoniea-nak neveztek.

Azután Syria felé vezette hadseregét, hogy ott a lázadást, mit Cleopatra gerjesztett volt Seingmen Selenevel, ki közösen gyermekeivel együtt Syriának azon részében uralkodott, mely Tigránesnek még nem hódolt meg. A vezetők elnyomottak, országuk elfoglaltatott, maga Cleopatra is elfogatott és Seleucia várába vitetett, a hol Tigránes parancsára — nemsokára — megöletett. A mint nyomban elfoglalta Phöniciát is, meghódoltak neki az ázsiai fejedelmek mindnyájan (kivételeivel azoknak, kik a rómaiakkal állottak szövetségben) és tiszteletüket iránta vagy személyesen, vagy követeik által bizonyították.⁷⁾

11. Fejezet. Tigránes kevelysége és elbizakodottsága.

Tigránest, a győzelmek hosszú sora és a szerencsés esetek annyira felbátorították, hogy elvégre meggyőzhetetlennek kezdette magát tartani. Felvette a „királyok

⁶⁾ Strabo az említett helyen. — Azonban Plutarch (in Lucullo, 505 l. E.) Appian (Mithrid. 227 l. B.) azt mondják, hogy [csak a Mithridattal történt értekezés után; mert azelőtt illetlenül bánt apósával.

⁷⁾ Appian in Syriae, 118 l. D. — Strabo XI. 804 l. C. — Josephus Flavius VIII. 16. 4. — Plutarchus in Lucullo, 505. l. B. C. — Eutrop. VI. 8.

királya“ büszke nevét és sok király szolgált neki, mint hitvány rabszolga. ¹⁾ Ő lóháton másképp soha sem jelent meg, mint négy király kíséretében, kik csak alsó-ruhában ott mellette szaladgáltak; és a midőn nyilvános kihallgatást tartott, a királyok trónja mindkét oldalán összekulcsolt kezekkel állottak; mert ez a nép ezt a helyzetet tartotta az elismert hűbéri viszony és szolgaság („Knechtschaft“) legnagyobb jelének. ²⁾

12. Fejezet. Lucullus ürügyet keres arra, hogy Tigránés ellen hadat indíthasson.

Azonközben Lucullus elfoglalta a pontusi királyságot — egészen és mivel ürügyet keresett arra, hogy Tigránést megtámadhassa, követségben Appius Claudius sógorát küldötte hozzája, hogy ez tőle Mithridates kiadatását kérje. Midőn Appius Antiochiába — nem messze Daphnétól — érkezett, és azt a parancsot kapta, hogy Tigránést itt várja be, — idejét avval töltötte, hogy a szomszédos városokat felbátorította arra, hogy vonják ki magokat az örmény iga alól. Midőn végre Tigránés visszatérő útjában Antiochiába érkezett, Claudius a nyert kihallgatás alatt azt mondotta, hogy ő azért jött, hogy Mithridates kiadatását követelje; mert Lucullus szeretné, hogy diadalmenetében ott legyen Mithridates is. De ha Tigránés erre reá nem állana, küldője nevében azonnal hadat izen neki. Habár Tigránés nem volt hozzá szokva az ilyen merész beszédhez, mégis békésen válaszolt és azt mondotta, hogy Mithridatot ugyan nem adja ki; de ha a rómaiak háborút kezdenének, ő abban a helyzetben van, hogy magát megvédheti.

Midőn Tigránés, Appius elutazása után azt a hirt hallotta, hogy Zarbienus a gordyak királya a rómaiakkal titkon szövetségre lépett, nemcsak azt, hanem annak nejét és gyermekeit is megölette. Végre kijelentette azt, hogy beszél apósával, kit ő bizonyos tekintetben örízet alatt tartott; a mennyiben ez a szerencsétlen fejedelem egy

¹⁾ „Viele Könige warteten ihn als geringe Sclaven auf“

²⁾ Plutarchus in Lucullo, 505 l. B. C.

évet és nyolcz hónapot töltött vejének országában. Ketten különböző titkos értekezéseket tartottak, míg végre Mithridat 10.000 lovas katonával visszaküldetett Pontusba, hogy ott — a mennyire lehet — a nyugtalanságot csendesítse le. ¹⁾

13. *Fejezet Lucullus beütt Örményországba. Tigránes meg-gondolatlan cselekedete.*

Mihelyt megtudta Lucullus Appiustól azt, hogy harcra kell készülődnie (Kr. e. 69, a világ teremtése óta 3935. és Róma építése után 685), eltávozott Ephesusból és visszahuzodott Pontusba; elfoglalta az erős várost: Sinopét, melyet a ciliciaiak hatalmukba kerítették és két legióval és 3000 lovassal belépett Örményországba. Sornatiust 6000 emberrel Pontusban hagyta vissza, hogy ezt az országot rettegésben tartsa és Mithridates szándékait meg-hiusítsa. Midőn ez Eufráton már átkelt volt és lábát már betette Örményországba, valaki értesítette Tigránest Lucullus közeledéséről. De a szerencséjétől elittasodott király a tudósítót megöleti és hallgat udvaronczaí szavára, kik bizonyossá tették arról, hogy Lucullus, mihelyt neszét veszi közeledésének, nem hogy megtámadná birodalmát, hanem egész Ázsiából kitakarodik. És mivel az első hírvivőt olyan gonoszul jutalmazta volt meg, a többiek mindnyájan félték és miről sem tudósították Tigránest és így, habár az ellenség körös-körül mindent tüzzel-vassal pusztított, előtte mind az, a mi országában történt, ismeretlen maradt. Végre Mithrobarzanes, a király barátjainak egyike, merészkedett a királyt a valóságról értesíteni, a kit a király 3000 lovassal és nagy gyalogosokból álló sereggel kiküldött, hogy Lucullust élve elejébe vigye; de ez a rómaiaktól megveretett és megöletett.

14. *Fejezet. Tigránes erős sereget gyűjt. Vereséget szenved.*

Erre Tigránes azonnal a Taurus hegysége felé indul és meghagyja seregeinek, hogy körébe gyűljenek. Rövid idő alatt rettenetes tábort gyűjtött össze, mely — Ptutarch

¹⁾ Plutarcus in Lucullo. Pontusnak ezen évről szóló történetében.

szerint — 2000 lóvészből és parittyásból, 5500 lovasból, (ezek közül 17000 teljesen fel volt fegyverkezve), 15000 gyalogosból és 35000 sáncz-ásóból (sáncz = harczzgát), hidászból és erdőirtóból állott.*) Mithridat levél által kérte meg, hogy ne ütközzék meg az ellenséggel, hanem szorítsa azt sarokba és így tőle zárja el a szállítást. Mégis Tigránes megvetette ezt a tanácsot és egyenesen Tigranocerta felmentésére sietett, melyet Lucullus körülvett volt. Midőn a király tábora közeledett, Lucullus a város előtt Muránat hagyta 6000 emberrel; ő maga 10.000 gyalogossal mintegy 1000 lóvesszel és parittyással és egész lovasságával ellene ment. Mihelyt táborba szállottak, Tigránes tréfásan így szólott; „Ha mint követek jöttek, akkor sokan vannak; de ha mint katonák jöttek, akkor kevesen vannak.“

Ezt mondván nem igyekezett a táborát csatarendbe állítani, hanem tétlenül vesztegelve ügyet sem vetett a rómaiakra. De Lucullus hirtelen elkezdte a megtámadást. . . Tigránes ugyan zavarba jött; de gyorsan felállította a homloksort és mindkét rész ütközetbe bocsátkozott. Azonban az örmény tábor nem tudott a rómaiak folytonos támadásának ellentállani; azért elszorodni és visszahuzodni kezdett. Plutarch azt mondja, hogy az örmények közül 100.000 gyalogos és 25000 lovas esett el; ellenben a rómaiak részéről csak 5 ember halt meg és 100 megsebesült. (Más történetírók az elhaltak számát 5000-re teszik. Plutarch hihetetlen állítására, rettenetes nagy hazudságára, ki nemcsak kedvezni akart Lucullusnak, de ellenszenvének, melylyel az „idegenek“ iránt viseltetett, az igazság arcúl ütésével akart kifejezést adni, — ezt a megjegyzést teszi Cshákédsán Efrem örmény történelemíró [„Bádmuthium Hájoczh“ Bécs, 1872, 48 lap]: „Ez a történet is az ókor meséi sorába tartozik.“ Hiába füllengett tehát Plutarch oly nagyot, mert még a laikus ész is átlátja, hogy ezt a győzelmet nem lehet Lucullus —

*) Ezt a roppant hadsereget főleg örmények képezték; de volt abban — ezeken kívül elég — méd, arab, adiabeni (Adiabene, pars Assyriae) atropatenei (Atropatene, Adêrbádágán), georgiai (Virkh), alán (Ághuánkh), babyloniai és más, örmény uralom alatt álló nép . . . Szerk.

kinek egyetlen érdeme, hogy a kedvező alkalmat felhasználta, — hadvezéri nagy talentumának betudni, hanem az örmények vereségének egyetlen oka az öntelt Tigránes, ki azt hitte, hogy a rómaiak — látván roppant táborát, elfutamodnak. A hatalmas oroszlán nem köt ki a kis macskával. Tigránes is az egész római hadsereggel szeretett volna megmérközni . . . és ezért Lucullust számba sem vette. Azonban : „Contempta parva scintilla saepe magnum incendium excitavit.“ Szerk.).

SZONGOTT KTISTÓF.

SZÁNTUCHD ÖRMÉNY HERCZEGNŐ.

Szomorújáték öt felvonásban.

Therzián Tamás örmény eredetijéből fordította :

VOITH ANTAL tanárjelölt. (Harmadik közlemény.)

Harmadik felvonás.

Első jelenet.

Sávárs és Szánádrug.

Sávárs. Örömkialtások hangzanak e boldog napon. Igen, Felség, mert közelg Örményország honleányának nászünnepe. Már világítanak Hymen fáklyái; minden szívet öröm áraszt ma el. Az egész világ vigad ma, királyom! Honnan hát e szomorúságod?

Szánádrug. Én is vigadok, Sávárs! Igen én is boldog vagyok. . . De miért késnek a követek, kik minket a templomba hívnának?

Sávárs. A királyi menyekzők előkészületei a szokott-nál mindig több időt vesznek igénybe. Azon percz előtt, mely örökre egymáshoz köti őket, remegés fut át a szerelmeseken; s bár óhajtja az ember a boldogságot, mégis, nem tudom, miféle ösztönnél fogva, mikor a boldogsághoz közeledik, remegéssel megy elébe.

Szánádrug. Rettenetes gondolat háborgat engem, Sávárs! Mialatt Szántuchd menyegzői ruháit ölté magára, titkos könnyek hullottak szemeiből.

Sávárs. Könnyeink önkényt indulnak meg, még a legboldogabb perczeinkben is; vagy az elmúlt bánatok nyomainak eltörlésére, vagy újaktól való félelemből.

Szánádrug. Igazad van; mind az, a mit mondottál, igaz; de rettenetes izgalmak nyugtalanítják szivemet, remény és félelem közt ingadozom... Ah! miért is szeretem annyira leányomat, vagy miért nem tudom szeretni én is, a mit ő szeret? Miért gyűlölöm az ő Istenét? Vajjon az általam kiontott oly sok vér kiált fel boszúért? Vagy pedig véték-e királyra nézve atyának lenni?

Sávárs. Az igazság és bölcsesség uralkodják a királyokkal egy trónon és a többiekről az istenek gondoskodnak.

Szánádrug. De mikor?

Sávárs. Azt egyedül ők tudják.

Szánádrug. Elviselhetetlen reám nézve a világoosság; midőn szemeim álomra bezárulnak, mintha valami kékszinű kéz szállana lelkemre s mintha fülembé panaszos hang halotti énekeket zengedezne. Azután mintha könnyű szárnyakon repülne el tőlem leányom s mint pusztá tengerpartot, hova tajtékzó hullámok megtörni jönnek, hagyja el lelkemet. Szerencsétlen atya!... Oh istenek, szabadítsátok meg leányomat!

Sávárs. Ime, egy követ gyorsítja felénk lépteit.

Szánádrug. Szomorú előérzet nyugtalanít! Miért oly sápadt?

Második jelenet.

Szánádrug, Váhrán és Sávárs.

Szánádrug. Mi hírt hozol, Váhrám?

Váhrám. Felséges királyom!...

Szánádrug. Méltányos volt félelmem! Szólj! Vége van-e az ünnepélynek?

Váhrám. Igen, de...

Szánádrug. Beszélj, ha mindjárt halálos ítélet is...

Váhrán. Miután rendeleted szerint minden megtörtént, Szántuchd és Eruánt karonfogva közeledének a templom felé, Jupiter templomának kupolája — hasonlóan a csillagos éjhez — ezer fényben ragyogott. A templom egyik

oldalán katonák, a másikon a nép, mindnyájan türelmetlenül várakoztak. A főpap halkán végzé a szent imákat; a hajadon szüz, ki egész fehérben, virágokkal ékített homlokkal inkább istennőhöz, mint halandóhoz hasonlított, vidám mosolylyal lépett elő s a főpaphoz, ki épen akkor zengé az istenek szent énekeit. így szólott: „Megállj!” Azután Eruánthoz fordult, s azt kérdezte: „Igérsz-e hűséget nekem?” Az ifjú megrettent s megdöbbenve ily kérdésre, egészen elsápadtan nézett rá. „Itt a pillanat, Eruantom, — tevé hozzá a hajadon, — a pillanat, melyben vagy örökre egyesülünk, vagy örökre elválunk egymástól.” Így szól s előre haladva, az istenek képei előtt fölkiáltott: „Fából és kőből faragott istenek! Nem volt elég, hogy annyi embert tévútra vezettetek? Hát még azokat is félre akarjátok vezetni, kik az igaz Istent imádják? Omoljatok le, hogy az igaz Isten oltárát építhessem fel romjaitokon!” Mint földrengéskor mozdulnak meg alapjaikban a hegyek, ugy inogtak meg a mi isteneink, míg végre összeomlottak, összetörték . . . Szántuchd, Eruánt karján, vidáman lépdegélt előre; . . . de a boszús néptömeg s a felizgatott katonaság dühös zajban tört ki, és a szentségtörő hajadont láb alól eltenni igyekvék. Mint a tajtékozó zápor-patak, mely meredek szikláról alázuhanva a mély örvényben dühösen csapkodja hullámain, úgy forrongott, zúgott a nép is a vérmezővé változott templomban. Kardok csillognak a levegőben s paizsok egymáshoz ütődve, rémitő zajt vernek; az anya szétbontott hajjal keresi saját gyermekét s a siránkozó gyermek anyját kiáltja; hitestársak egymást nevükön kiáltva, kölcsönösen keresik egymást. A boszú, harag és siránkozások hangja tölti be a templom kupoláját. De Eruánt villámként rohan ki a néptömeg közül s védő paizsként áll a szüz mellé. „Megálljatok! kiált a tömegnek; jusson eszetekbe, hogy Szántuchd Szánádrug leánya: én vagyok a vétkes, én egyedül; s ha dühötök áldozatot kíván, ime itt vagyok én!” De a nép nemcsak nem csillapodott, hanem boszúja és haragja hovatovább növekedett s mindkettőt megfojtani készült . . . Hah! a fegyverek csörrenése még ide is hallszik! Siess Uram, siess leányod megmentésére.

Szánádrug. E végső csapást mérted hát atyádra, oh istentelen leány! Szerencsétlen kard! sokáig pihentél hüvelyedben . . . Oh, istenek, adjatok erőt, hogy boszúmat kitöltsem!

Sávárs. Hallgass meg, Uram! . . . Gondold meg, Szántuchd, ő a te leányod s te az ő atyja.

Szánádrug. Oh, ne ébreszd fel szivemben a természet hangját! (Távozik.)

Sávárs. Az istenek békében vannak veled; . . . őrizd meg leányodat; . . . de ő nem akar meghallgatni . . . Ah! mily gyorsan változik búra az ember boldogsága! Siessünk őt lebeszélni, lecsillapítani. (Távozik.)

Harmadik jelenet.

Szántuchd (kibontott hajjal.)

Megállj, bösz és dühös nép! Az én vérem fogja a levegőben ragyogó fegyvereitek szomját kielégíteni. . . . Ah, mily helyzetbe jutottam; egy fanatikus néptömeg üldöz engem; lábaim alatt szétdúlt istenek moráját hallok, fejem fölött fenyegető kardok tündökölnek. Szántuchd egyedül! Oh, nem; egy kegyes angyal viszi tüzes szárnyain a Mindenható zsámolyához sóhajtásaimat. Hát atyám?! Vajjon felvilágosítja-e elméjét ez eset, vagy még inkább haragját fogja növelni? Keserű gyanú! Te minden bajnál legrettenetesebb, roppant megszaggatád szivemet. Menjünk, lássuk hol van?! (Távozni készül.)

Negyedik jelenet.

Szántuchd és Eruánt.

Eruánt. (Kivont karddal, rohanva belép.) Ah, végre győztem! Végre megszabadultál.

Szántuchd. Oh, Istenem! Mily dühösség villog szemeidben. Vajjon az én szerelmem tett szentségtörővé téged? Tehát az, kit most karjaim közt tartok, hütelen-e, vagy lázadó? Kié az a vér, mely kardodról csepeg?

Eruánt. Azoké, a kik összeesküdtek életed ellen. . . Rajta! . . . Siessünk, előre!

Szántuchd. Nem, a halál nem riaszt el engem, hacsak a bűn nem; ha már választanom kell a két rossz közül, én téged inkább ártatlanul elveszíteni akarlak, mint bűnösen megmenteni. (Menni készül.)

Eruánt. Oh szerencsétlen! Nem látod minő ellenségek, minő veszélyek fenyegetnek mindenfelől? Hova mégy?

Szántuchd. A halálba.

Eruánt. Nem tudod életedet, mely már egy máséhoz van fűzve, tetszésed szerint élvezni?

Szántuchd. Első és legfőbb kötelességem a vallástisztelete.

Eruánt. Melyik kegyetlen vallás tanítja, hogy elhagyj hitvestársadat, minden bucsú nélkül?

Szántuchd. Kövess hát engem!

Eruánt. Kihez meneküljünk?

Szántuchd. Az én Istenemhez.

Eruánt. Oh, menj hát Istenedhez! Örökre elválunk egymástól. Isten veled!

Szántuchd. Oh Istenem, adj erőt és bátorságot! A könnyek még nem törülhették ki szivemből az ő képét, melyet a szerelem vésett oda.

Eruánt. Igen, feledd el, hogy hozományként csak bajt hozott neked; . . . de tudd meg azt is, hogy ő téged imád, hogy . . .

Szántuchd. Ah, hallgass! . . .

Eruánt. Hogy te szabad vagy. . .

Szántuchd. Oh, ég!

Eruánt. S hogy ő hal meg helyetted. (Távozik.)

Ötödik jelenet.

Szántuchd és Sávárs.

Szántuchd. Hova, hova Eruánt? Hallgass meg.

Sávárs. (Belép.) Honnan e zavar, melynek rabjává lettél, oh királynöm?

Szántuchd. Ime, Eruánt a halál torkába siet!

Sávárs. Ne félj.

Szántuchd. Hogyan? Nemde ő bujtogatta fel most az egész népet lázadásra?

Sávárs. Igen, de, minthogy felséges királyunk életét megmentette, bocsánatot nyert.

Szántuchd. Oh, öröm!

Sávárs. De az a hír érkezett, hogy az ellenség megszállotta városunkat, s elhatározták, hogy Eruánt menjen ellenök harczolni.

Szántuchd. Hát még utoljára sem láthatom meg őt?

Sávárs. Igen; ime, ott jön! (Távozik.)

Hatodik jelenet.

Eruánt és Szántuchd.

Eruánt. A te ajkaidról hallottam az én nevemet.

Szántuchd. Eruánt, Eruánt! Miért gyötröd Szántuchdot?

Eruánt. Szántuchd, én számtalan veszélynek teszem ki magam érted, s te engem visszautasítasz.

Szántuchd. Téged? Ah, mivel elérkezett az utolsó pillanat, a mikor egy sír választ el minket egymástól, tudd meg, hogy te vagy Szántuchd minden gyermekkori álma és vágya, s most sem szeret kevésbé, de Istenét náladnál is inkább kell szeretnie.

Eruánt. Oh édes szavak! Oh boldog pillanat!

Szántuchd. De ne közeledjél hozzá; . . . tudd meg, hogy ő egy virágszál, melynek a kereszt lábánál kell elhervadnia; egy engesztelő áldozat az ég és a büntetésre méltó Örményhon között. Menj, siess a harcz mezejére; . . . könnyeim s talán vérem is könnyöretre indítják irántad az egeket. . . De mire dicsőséggel térsz vissza, mitsem fogsz Szántuchdból egyebet találni, mint egy alacsony kereszt árnyéka alatt fekvő sírt.

Eruánt. Miért hanykolódsz ily szomorú gondolatok között?

Szántuchd. Annyi századok istentelensége gerjeszté fel az ég haragját. Aludjék ki szivemben ama bosszuló villám, mely Örményhont fenyegeti! De te, hallgasd meg utolsó kívánságomat!

Eruánt. Szólj, fejezd ki előttem!

Szántuchd. Oh, Eruánt, ha majd meghalok s fekete föld borítandja testemet, mikor gyözedelmesen térsz vissza a csatatérről, ne öltö gyászt magadra! Csak jöjj síromhoz, ékítsd azt rózsákkal és babérkoszorúddal, azon megemlé-

kezéssel, hogy én már az ég választottjai között türelmetlenül várlak.

Eruánt. S te azt hiszed, hogy én élni fogok, ha majd látásodtól, mely előttem annyira kedves, megfosztva leszek? mikor többé nem fogom édes szavaidat hallani, s mikor a lángok, melyek lelkemet táplálják, szemeidben kialusznak? Szived, mely annyiszor dobogott értem, nem fog-e többé utánam vágyódni? Vajjon nem fogják-e ajkaid azt a nevet ismételni a mennyei országokban, melyet e földön soha sem felejtettél ki imáidból?

Szántuchd. Föloldozva akkor a földi bilincsektől, az egek végnélküli örömei között reád fogok gondolni és hervadhatlan virágokkal fogom nevedet az ég mezején kihímezni.

Eruánt. Ah, mikép foglak megismerni az égi országokban, ha te itt hagyva e nyájas, mulandó takaródat, a világosság magas régióiba emelkedsz, tiszta és szeplőtlen lélek! Szentebb lesz-e vajjon ott mosolyod, vagy nyájasabban fognak szavaid onnan lelkeimre szállani? Ah, ott bizonyára elfeleded e siralom völgyet, s többé nem fogsz ama napra emlékezni, melyen egykor szerelmi vallomásod által boldoggá tettél, s azon napra, melyen szerelmedtől megfosztva, boldogtalanná lettem.

Szántuchd. Szerelmünk szentebb lesz az égben, s nem kevésbé forró.

Eruánt. (Künn dobpergés, zaj.) Hallod e csatazajt? A haza háborúba hí engemet; megyek hát; . . . de bárhol legyünk, szívünk már egygyé lett.

Szántuchd. Isten veled! (Könnyezik, sir.)

Eruánt. Te sirsz most, Szántuchd, te, ki minden rettegés nélkül estél át a halál veszélyein?

Szántuchd. Isten veled, Eruánt, Isten veled! Ne kísértsd tovább erőmet?

Eruánt. Remélj, ne szomorkodjál annyit, kedvesem; ha megvan írva az egekben, hogy meghaljak, meg kell hálnom, s én egy cseppet sem panaszkodom. De ha nem ez a végzetem, akkor ne félj; minden veszélyt legyőzve, visszatérek és homlokodra fogom babérkoszorúimat fenni;

ne sirj! oh, ne! Kimélj meg engemet is! Bizonyára egy Isten fog rajtunk is könyörölni; ha az egész világ ellenünk fegyverkezik és legyöz minket, holttetemeinket ölelkezve fogja találni az általa megtört fegyverek alatt.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

A kolozsvári lapok dr. Mály Istvánról. Az „Ellenzék“ ezeket írja: A kolozsvári függetlenségi párt Nesztorának, tiszteletbeli elnökének sikerült arcképét közli megemlékező sorok kíséretében a Szamosújvárt megjelenő, „Armenia“ czimű hazafias szellemben szerkesztett magyar-örmény folyóirat áprilisi száma. Minden sor jól esik nekünk, a mit az öreg urról olvashatunk, a ki lelke derült hangulatával, szíve tisztaságával, elméje élességével abban a körben, a melyben él, hatást tud gyakorolni környezetére. — Az öreg ur régi, kitünő orvosa Kolozsvárnak. Tudása és éles elméje arra predestinálták, hogy egyetemi orvosprofessor legyen. Am egy hibája volt, a mi miatt erre nem alkalmazták. Szerette hazáját és függetlenségi elveket vallott. Tehát nem lett nagyságos professzor dr. Mály István, de megmaradt a társadalmi élet oszlopos vezetőjének. A mit a hatalom megvont tőle, azt megadta neki polgártársainak osztatlan tisztelete és szeretete. S mi csak azt ohajtjuk, hogy az isteni Gondviselés több évtizeden át ép erőben, egészségben, jó kedélyben tartsa meg őt számunkra.

Az „Ujság“-ban pedig ezt olvassuk: A Szongott Kristóf szerkesztésében megjelenő magyar-örmény havi szemle (áprilisi füzet) vezető czikkében dr. Mály Istvánról, a Kolozsvárt oly népszerű és oly széles körben ismert tősztozó, tiszteletbeli főorvosról emlékszik meg abból az alkalomból, hogy a derék öreg úr 48 éves orvosi jubileuma emlékére oly becses művet ajándékozott a kolozsvári Mátyás-házi EKE-muzeumnak. A szemle közli egyúttal Mály bácsi arcképét is; majd érdekes és változatos cikkek és kisebb közlemények tarkítják az ügyes, élénk szellemű lap tartalmát. Az „Armeniára“-ra Szamosújvárt Todorán Endre könyvnyomdája fogad el előfizetést.

Örmény tisztviselők 1848-ban. Az erdélyi részekben 1848-ban a következő örmény ajkú tisztviselők viseltek hivatalt: az erdélyi udvari kancelláriánál: Issekutz Bogdán fogalmazó, Magardics Károly fogalmazó-gyakornok. A királyi táblánál ügyvéd: Zakariás Ignác. Kolozsmegyében Mártonfi Antal adóíró biztos. Krasznamegyében Bocsáncki Márton főszolgabíró. Fogaras vidéken: futásfalvi Hamar István főjegyző. Kolozsvár városánál: tanácsi esküdt Medgyesi Tivadar. Gyulafehérvár: királyi pénztáros Ötvös Ágoston. Marosvásárhely: Petelei János közügyi szolgabíró. Szamosújvár: főbíró Novák Márton (iskolák felügyelője is); tanácsosok: Bogdánfi

Gábor, Gajzágó Ferencz (egyházi gondnok is), Czetz Bogdán (szegények felügyelője is), Ábrahám Márton, Gajzágó János, Sárosi Ferencz, Simay Tivadar, Gajzágó Dávid, Placsintár Gráczian (iroda-igazgató is), Duha Kristóf (kórház-felügyelő is), Korbuly Bogdán, Bogdánfi Gergely, Jakabb Bogdán főjegyző, Simay Gergely aljegyző, Lászlófi Antal tiszteletbeli jegyző; levéltárnok: Govrik Gergely, iktató Szongott Kristóf, királyi pénztárnok Bárány Bogdán, Turcsa Mánug tiszteletbeli. Osztoztatók: Gajzágó Ferencz elnök, Pál László árvai felügyelő, Simay Gergely tollvivő. Ülnökök: Kovács Bogdán, Gajzágó Izsák, id. Simay Gergely, Simay Márton; Korbuly Dávid ügyvéd. Szolgabírák: Bocsánczi Márton, Gajzágó Izsák, Simay Gergely (tiszteletbeli), Turcsa Lukács (tiszteletbeli). Szónokok: Simay János rendes, Placsintár Bogdán alszónok; majorsági pénztárnok: Markovics János, az esküdt közönség jegyzője: Voith Márton; orvos: Gajzágó Lukács aranyérdempenz tulajdonosa, sebész: Mánási Miklós, bába Álács Anna; ajtonálló: Molnár Lukács, porkoláb: Retezár Bogdán, óragizító Katona Antal. — Erzsébetváros: főbíró Dániel Ödön (Ráfáeli gymn. előjárója is); tanácsosok: Fark János, Vikol Bogdán, Csiki József, Iszáj Bogdán, Nuridsán Bogdán, Fark Gergely, Zakariás József, Lengyel Antal, Karácsonyi János., Ötvös János, Pátrubány Márton, Szenkovics László, Ráfáel Sándor angol lovag (tiszteletbeli); orvos Volf József, Másvilági István főjegyző, Csiki István aljegyző, Joseffi József levéltárnok, Tamási Alajos iktató; irnokok: Novák János, Zakariás Sándor, Ávedik Antal, Csiki Lázár, Lelovics Antal, Joseffi Antal, Papp Márton, Bogdán Bogdán; királyi pénztáros: ifj. Zakariás József; rendőri segédek: ifj. Fark Márton, Csiki Péter; adógyenlítő biztos: Karácsonyi Bogdán, adószedő Szentpéteri János; osztoztató szék: Török Sergius (Szárkisz), id. Lengyel Lukács, Dániel Antal, Novák János, Lengyel Péter, Markovics Márton, Bosnyák István; árvai felügyelő: ifj. Fark Márton; csőd és czéh-biztosságok ülnökei: Kábdebó Jakab, Antalfi István, Török János, ifj. Zachariás József, Zachariás Sándor, ifj. Szenkovics László, Joseffi József tollvivő: ügyvéd: Ötvös Bogdán, Fatter Gergely; szónokok Dániel Antal, ifj. Lengyel Lukács; majorsági pénztárnok Ötvös Bogdán, városgazda Török Sergius, kaszármái pénztárnok Márkovics Márton, kaszármái biztos Kábdebó Jakab; erdőfelügyelő Török Ödön és Zachariás Tamás, bába Papp Mária; ajtonálló és porkoláb Biluska Dávid. — Kézdivásárhely: Magori Simon aljegyző. — Tordán rendes orvos: Harmath Márton, tiszteletbeli tanácsi esküdt Tucsek József, Deés: Izsáki József irnok a szolgabírósnál; Zilah: Ábrahám Gábor tanácsos a polgári rendből, Moldovai József piaci biztos, ifj. Moldovai József útfelügyelő; Zakariás István postamester, Szamosújvárott; Lukács Tivadar Zalatnán. Szék: Murádin Tamás vársárbíró; Kolozs: Zábulik Tivadar tanácsos. Kolozsvár: Bogdánfi Gábor postamester, Medgyesen: Gáspár Dani, Erzsébetvároson

Zakariás József. Bogdánfi Antal mázsamester Marosujvártt; Magardics János főharminczados Kolozsvártt. Zakariás Józset bányatisztartó Rodna-vidéken; Görög Tamás kamarás-lutmán Zalatnán. — Erős Sándor székesegyházi örkanonok. a püspöki főtanoda aligazgatója, az egyhármegyei számvevő-hivatal elnöke Gyulafehérvártt; Lukácsi Kristóf a főtanodában szám-, mértan-, természettan és mezei gazdaságtan tanára (Gyulafehérvár); Zérich Tivadar az ágozatos hittan tanára. Erzsébelváros; Popoi József, esperes-plebános; Szamosújvár: Gajzágó Kristóf esperes-plebános. Kolozsvári kir. főtanoda: jogi, bölcsészeti, orvosi kar: Ábrahám Bogdán orvos-tudor, műtő és az elméleti különös sebészet tanára; a főtanoda nyomdájának igazgatója: Szentpéteri Imre. Márkovics Jakab tanár (szónoklat) Marosvásárhelytt. Keresztes Márton tanár (szónoklat) az udvarhelyi róm. kath. gymnasiumban. Temesvári Gergely a nyelvtan tanára a felsőbb osztályokban Udrvarhelyt. Az erzsébetvárosi Rafaeli gymnasium: igazgató Dániel Ödön főbiró; tanítók: Csiki Imre hitanító, Dájbukát Gergely költészet és szónoklat, Kábdébó Antal nyelvtani alsóbb oszt. tanító. — Nemzeti rendszeres iskolák. Erzsébetváros: Popoi József igazgató, Pap János III. oszt., Retezár Kristóf II., Dombi János I. oszt. tanító. (Erdély nagyfejedelemség tisztí névtára 1848. évre).

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

Üzenet.

Üzenetem vagyok az édes anyámnak,
 Arra járó népek szóljatok be nála,
 Mondjátok, hogy fia egészséges, jól van
 S hazafelé néz majd karácsony napjára.
 Mondjátok, hogy most is munkás, dolgos ember,
 A mit elvet, azért aratás is várja,
 S kandalló tűzénél elmerengő lelke
 Gyakran gondol haza szerető anyjára.
 Mondjátok, hogy szive most is csak a régi
 S a mi onnan fakad, az a pár dal, ének,
 Most is csak visszhangja, mocsoktalan tükre
 Hitében fogamzott egyszerűségének.
 Mondjátok, hogy a hir szárnyra vette nevét,
 Pesti lapok hozzák versét nyomtatásba,
 S a miről álmódott kis diák korába,
 Vágyait lassankint teljesülni látja.
 S aztán mondjátok meg az édes anyámnak,
 — De hisz sok volna még sok-sok nagyon hátra...
 S ha mind elmondjátok, mit mondjan a fia
 — Pedig neki kell sokat mondania —
 Hogyha haza néz majd karácsony napjára.

KÖZGAZDASÁGI ÉLET.

Örmény küldöttség Bécsben. Ezt a fölötté érdekes esetet a főváros egyik tekintélyes napi lapja közölte nem régen a mi monografiánk után (L. Szongott. Szamosújvár szab. kir. város Monografiája, harmadik kötet, 68 lap), melyet ezennel mi is közre adunk. Vagy száz esztendeje történt, 1806-ban, hogy Ferencz király asztalánál szivesen látta a Bécszet járó szamosújvári örmény küldöttséget. Volt is oka, mert a háború sok pénzt emésztett, az állam pénztára üres volt s így kapóra jött a magyarországi örmények áldozatkészsége, a kik jó csomó arannyal pótolták a sok költség egy részét. A küldöttség a Burgban kapott szállást; estére pedig az uralkodó asztalához ültették őket.

— Szeretem az örményeket, szólt vacsora közben a király, de örmény szót még nem hallottam. Beszéljetek valamit, hadd halom, szép-e az örmény nyelv?

A küldöttség egy tagja erre így szólt Chácshádur nevű társához: (a tréfás természetű örmény mind torokhangú szavakat választott.)

— Ghênámi Chácshádur, chonthikháre gichêntre or churén u chárên choszk chárnink. (Chácshádur rokonom, a király megkért, hogy egymással néhány szót váltsunk.) Meglehet azonban, hogy a sok torokhang nem nyerte meg az uralkodó tetszését, mert a párbeszéd folytatását nem kívánta. A vacsora végén kijelentette, hogy a sok aranyért meg szeretné valamivel ajándékozni Szamosújvár városát.

— Járjátok meg fővárosomat, mondta, nézzetek meg mindent, s aztán jertek s mondjátok meg, mivel jutalmazalak meg benneteket?

Másnap délben már megjelentek az örmények.

— No, mit adjak? kérdezte a király.

— Felsőged határtalan kegyétől a Belveder-ben látott Rubens-képet kérjük hódoló tisztelettel, szólt a küldöttség egyik tagja nagy hajlongások közepette.

Ferencz király néhány pillanatig ámulva nézett az örményekre, de hát nem tudott mást felelni, csak ezt:

— A mit a király ígér, meg is kell tartania. Nem szivesen válok meg attól a remekműtől, de odaadom.

Igy jutott e fejedelmi ajándék, a mely Krisztus levételét a keresztről ábrázolja és megér százötvenezer koronát, — Szamosújvár birtokába.

A sok vagyon nem szerez örömet. Miért okoznak oly sokan a gazdagnak fájdalmat? Kérdé egyszer egy ifjú. Márk, ki éppen jelen volt, erre kivesz a kosárból egy almát és azt a szobában játszó gyermeknek adja, ki azt kezében alig birta eltartani. De Márk

a másik kezébe is adott a gyermeknek egy almát; végre még egy harmadik nagy és szép almát adott. A gyermek nagy kinnal-bajjal egy kis ideig kezeiben tartja az almákat: egyik mégis leesik. A gyermek erre elkezd keserűen sirni. — Ime mondá Márk, egy kis ember, kinek többje van, mint a mennyit elbir.

MI ÚJSÁG AZ ÖRMÉNY VILÁGBAN?

Új egyetemi tanár. Chálátheáncz, kiről nem egy ízben szólott folyóiratunk és ki eddig Moszkvában a Lázarevféle örmény akadémián tanított, a heidelbergi egyetemhez tanárrá nevezte-tett ki. Cháláthiáncz, ki eddig is maradandó becsü munkákkal gazdagította az örmény irodalmat, Heiderbergben az örmény, orosz és perzsa nyelvből fog előadásokat tartani.

A szentpétervári egyetem egyik tanára. Már M. a szentpétervári egyetem tudós tanára, ki tanulmányának főtárgyává az örmény történelmet, nyelvet és irodalmat tette, Szentpétervárott az egyetem keleti nyelvek ágának kezdeményezésére a napokban adta ki a régi örmény nyelvnek (k è r á p á r) nyelv tan á t. Már azt hiszi, hogy az örmény nyelv az arja elemeken kívül még egy más nyelv elemeit is foglalja magában.

A fenyegetett örmények. Konstantinápolyi táviratok szerint Erzerumban a különböző kurd törzsek újból támadást akarnak intézni az örmények ellen, hogy elfoglalják azoknak birtokait. Ezen szándékukban az utolsó időben nem akadályozták meg az Oroszország határát átlépő néhány száz zavargót. Ezek ez idő szerint Szászun környékén vannak és a vilajetbeli hatóságoknak katonai üldöztetésüket el kellett rendelniök. Az erzerumi orosz-konzul kozákcsapatot kér a konzulátusok védelmére és az esetleg hozzájuk menekülő örmény menekülők védelmére. A helyzet a kurd-örmény vilajetekben, tekintettel az igen ellenszenvessé vált hámidie-lovaságra, igen komoly és erélyes rendszabályokra van szükség, hogy az erőszakoskodásoknak elejét vegyék, . . .

Letartoztatott püspök. Konstantinápolyból jelentik, hogy húsvét előtt letartoztatták a musli nem-egyesült (gregorianus) örmény püspököt és az egyházi községtanács tizenegy tagját, kiket rágalmazással vádlottak: mert panaszt tettek a Yildiznél a Hanon községben előfordult csapatkihágások miatt. Ormánián konstantinápolyi nem-egyesült örmény patriarkha személyesen kérte szabadon bocsáttatásukat; mert különben el kellett volna tiltania a húsvéti mise-mondást . . . Erre húsvét-szombatján a mondottak visszanyerték szabadságukat . . .